

Mens en Wereld

5e jaargang, no. 12 • December 1950

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

KOREA EN KERSTMIS

DE Amerikaanse soldaat op Korea denkt aan het naderende Kerstfeest. De woorden „Vrede op Aarde” komen in hem op. Zijn hoofd denkt: een hersenschim. Zijn hart voelt: mijn diepste verlangen. Maar hij spreekt er niet over, het zou nutteloos zijn. Zij weten het net zo goed als hij. Is dat wel zo? Hij vecht toch immers samen met soldaten uit Korea, met soldaten uit Turkije, met joodse landgenoten en tegen Chinezen? Zij allen denken zeker niet aan het Kerstfeest. Hoe zouden ze! En de Amerikaanse soldaat wordt zich plotseling bewust dat Kerstmis alleen bestaat voor het gedeelte van de beschaving, dat de invloed van het Christendom onderging. Een minderheid.

Hij voelt zich met zijn gedachten aan Kerstmis niet verheven boven de anderen. Het zijn dikwijls rare kerels met hun vreemde gewoonten, hun onbegrijpelijke taal en gebaren. Maar als het er op aankomt, in nood en gevaar, tellen die verschillen niet, dan zijn ze allemaal hetzelfde: moedig of bang, hulpvaardig of egoïst, en daarin verstaan ze elkaar zonder woorden. Zij hebben vermoedelijk geen feest, waarop ze zoiets als „Vrede op Aarde” zingen. Het is eigenlijk wel zo oprecht. Want wie het wél doen, slaan toch maar een raar figuur tegenover zichzelf in de oorlog en de oorlogstemming (thuis) zo tegen Kerstmis.

Maar is misschien het verschil tussen hem en die anderen: Koreanen, Chinezen, Turken en wie al meer, dat hij tenminste van vrede weet heeft en zij er nog niet aan toe zijn? Belachelijke gedachte! Weer ziet hij het beeld voor zich van de vluchtende bewoners, die hun steden en dorpen aan de verwoesting van de oorlog prijs moeten geven en die in eindeloze rijen de eindeloze wegen aflopen, ruimte latend voor de colonnes van vriend of vijand. Weer ziet hij de krijgsgevangenen: Koreanen, Chinezen, jonge, eenvoudige boeren, zo ondoorgrondelijk en zo menselijk tegelijkertijd. Zij hebben allen nog niet veel meer gekend dan oorlog, verwoesting, dood, koude en honger, zwerftochten, de strijd om het naakte bestaan. Zij behoren tot een generatie, die zo langzamerhand over de gehele wereld dit lot deelt. Zij behoren tot de volken, die reeds vele eeuwen lang de vrede begeren als een bijzonder goed. De geschiedenis van hun geestelijk leven legt ervan getuigenis af, dat het verlangen naar vrede krachtig leeft in hun

harten. Zij mogen dan geen Kerstfeest kennen — de vrede kennen zij wel als het begerenswaardige, dat bij de mens behoort. Ze zijn niet oprechter dan hij, omdat ze het „Vrede op Aarde” niet hebben. Tegenover zichzelf slaan zij evenzeer een figuur in de oorlog als hij dat doet. En opnieuw beseft hij, hoezeer de leden van die volken om hem heen één zijn als mensen, die oorlog maken en de vrede willen: Christenen, humanisten, joden, mohammedanen, en zij die leven met de tradities van Confucius en Lao Tse. Daar op dat kleine schiereiland strijden ze met en tegen elkaar op leven en dood.

Deze gedachten gaan door het hoofd van de Amerikaanse soldaat op Korea, die aan Kerstmis denkt. En hij beseft wellicht daarbij, dat de woorden „Vrede op Aarde” een eeuwig en algemeen menselijk verlangen tot uitdrukking brengen, dat alle oorlogen overleefde, omdat de mens ze overleefde. En misschien bedenkt hij ook, dat uit dit verlangen het geduldig verdragen van oorlogen en geweld langzamerhand is overgegaan in het welbewuste streven de oorlog de baas te worden en te blijven. Het „Vrede op Aarde” is geen vrome wens, geen verlangen naar het onbereikbare, geen bovenmenselijke aangelegenheid. Uit de mensheid komen oorlog en vrede voort, beide zijn mensenwerk. En omdat dit zo is, gaat het hierbij niet om een vaag verlangen van een onbewaakt „beter” ogenblik, maar om een verantwoordelijkheid, waaraan wij als mensen niet kunnen ontkomen en die ook al duidelijker wordt gevoeld. De geschiedenis van de mensheid is de geschiedenis van haar bewustwording: wat zij is en wat zij behoort te zijn. Wie zich pijnlijk verbaast over het gelijktijdig bestaan van een organisatie der verenigde naties én van een oorlog, die verbaast zich over een onderdeel van een wordingsproces, dat niet is tegen te houden. Laten wij ons liever verbazen over de mens, die door zovele oorlogen en geweldplegingen heen, het streven niet opgeeft de oorlog te overwinnen en daarmee een vorm van samenleving, die hij zichzelf onwaardig is gaan achten. De moeilijkheid van onze tijd is niet, dat wij oorlog voeren, maar dat wij nog niet in staat zijn vrede te maken, d.w.z. ons mens-zijn te verwirkelijken. Alleen uit de verantwoordelijkheid dáárvoor heeft het denken en spreken over vrede zin. B. C.

Humanistische Verkenningen

Het humanisme is niet alleen een zaak van studeerkamer of bezinningsbijeenkomst, maar het stelt eisen aan de verwerkelijking der menselijkheid in de samenwerking. De beginselverklaring van het Verbond noemt drie van die eisen: de persoonlijke vrijheid, de sociale gerechtigheid en de culturele verantwoordelijkheid. Deze eisen hebben een algemeen karakter en vragen een concrete uitwerking in de praktijk. Maar het is een misverstand te menen, dat die uitwerking voor alle humanisten dezelfde zou zijn, dat er dus sprake zou kunnen wezen van een humanistische politiek, een humanistische economie en een humanistische cultuur. Wel zijn er vormen van cultuur, economie en politiek, die bepaald als on-humanistisch afgewezen moeten worden, maar binnen het algemeen humanistische kader zijn nog vele variaties mogelijk. Dat komt omdat in al deze gevallen niet alleen het humanistische beginsel een rol speelt, maar ook de beoordeling van de werkelijkheid. En die beoordeling hangt in sterke mate af van politieke, economische en culturele inzichten, die niet direct uit de levensbeschouwing voortvloeien.

Heeft het humanisme dan soms helemaal geen betekenis voor onze houding in de samenleving? zo kan gevraagd worden. Maar dat is stellig ook niet het geval. Niet alleen dat er algemene eisen zijn, waaraan een samenleving moet voldoen, als men hem humanistisch wil kunnen noemen, maar het humanisme is ook bij iedere beslissing van praktische aard voor de humanist de drijfkracht, het bezielende element, waarzonder op den duur politiek noch cultuur mogelijk zijn. Er is een typisch humanistische gerichtheid, die in iedere praktische beslissing van de humanist, in ieder afwegen van voor- en nadelen, van goed en slecht, van groter en

kleiner kwaad tot uiting komt. En ten opzichte van dergelijke beslissingen past humanisten tegenover elkaar naast kritische zin, ook grote schroom, alvorens de oprechtheid en ernst van een anders besluit in twijfel te trekken, indien het niet overtuigend lijkt. Veeleer zal men moeten overwegen of verschillen van mening in dit opzicht niet terug te brengen zijn tot verschillen in beoordeling van feiten.

Humanisme en Samenleving

Men heeft wel eens tegen het humanisme aangevoerd, dat de erkenning van een niet willekeurig normgevoel of waardebesef, eigenlijk niets anders zou zijn dan een onchristelijk christendom, een geloof in het waardebesef in plaats van in een persoonlijk God. Er zijn helemaal geen eeuwige normen, redeneert men, maar de menselijke inzichten omtrent de samenleving wisselen naar tijd en plaats, en wie dat niet erkent, houdt in feite vast aan verouderde inzichten. Daarom heeft men het humanisme van „linkse” zijde wel als behoudend gekenmerkt. — Nu moet voorop gesteld worden, dat voor het humanisme niet de kwestie van behoud of progressiviteit, maar van waar of onwaar en van goed of slecht beslissend moet wezen. Van dit gezichtspunt uit is er geen reden om behoudendheid onder alle omstandigheden af te keuren. Bovendien is er principieel nog al enig verschil tussen geloof aan God en „geloof” aan een waardebesef. Maar belangrijker voor de discussie is de overweging, dat aan de hier-

genoemde kritiek een zeer fundamenteel misverstand omtrent het humanisme ten grondslag ligt.

Het humanisme gaat namelijk helemaal niet uit van „eeuwige” normen of onveranderlijke waarden, maar van een niet willekeurig norm-„gevoel” en een objectief waarde-„besef”. Dat dit zich al naar de omstandigheden in zeer uiteenlopende vormen openbaart, lijkt redelijk nauwelijks te betwisten. Maar het is aan de andere kant ook nauwelijks redelijk in die zich wijzigende vormen een duurzame menselijke gerichtheid te missen. De menselijke verantwoordelijkheid valt niet volledig samen met wat maatschappelijk nuttig, of voor individu of groep aangenaam is. Dit vol te houden betekent voor de humanist, dat men het wezen van die verantwoordelijkheid geweld aan doet of wel de begrippen nuttig en aangenaam een heel ongebruikelijke betekenis toekent. De humanistische mensbeschouwing vergt de vooronderstelling van een niet willekeurig normgevoel of waardebesef.

Het humanisme heeft geen eigen maatschappelijk stelsel of een eigen politiek systeem, maar het is een prikkel, die aanspoort tot nuchter trouw blijven in de verwarring, die bezielt tot strijdbaar geloof. Het is ook geen idee boven de werkelijkheid, maar zelf een werkelijkheid midden in het dagelijkse streven, het hachelijk visioen van de mens, die ten volle ernst maakt met zijn menselijkheid. Het is dan ook niet burgerlijk of socialistisch, niet kapitalistisch of communistisch, niet militaristisch of pacifistisch, maar een energie, die alle stelsels springen doet, omdat het zijn kracht ontleent aan de noden van de levende mens.

J. P. VAN PRAAG.

Werkzaamheden van het Hoofdbestuur

Het H.B. besloot Dr Brandt Corstius aan te wijzen als geestelijk raadsman voor buitenkerkelijke gewetensbezwaarden tegen de dienstplicht.

Tengevolge van overbelasting van het Centraal Bureau bleek het noodzakelijk om de conferentie over Humanisme en Opvoeding, die voor Januari 1951 geprojecteerd was, uit te stellen tot na het Congres.

Met een voorstel om in samenwerking met de instanties, die zich op het gebied van maatschappelijk werk onder buitenkerkelijken bewegen, een jaarlijkse collecte te organiseren ten behoeve van het maatschappelijk werk en de geestelijke verzorging voor niet-kerkelijke burgers en militairen kon het H.B.

zich in principe verenigen, evenals met een voorstel tot regeling van de contributie van oudere H.J.G.-leden, die tevens lid van het Hum. Verbond zijn.

Het H.B. gaf zijn aandacht aan de voorbereiding van het op 7 en 8 April 1951 te Deventer te houden congres.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Mr A. Stempels, Dr G. Stuiveling. Adres Redactie: Amersfoortseweg 80, Soesterberg. Copie vóór 1e van de maand inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgerstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel: kolombreedte 58 mm. — Abonnementscondities: Leden gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. Buitenland f 3,—. — Prijs losse nummers f 0,20. — Inlichtingen betr. lidmaatschap en aanmeldingsformulieren Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

CORRESPONDENTIE.

Zou de heer C. J. Takkenberg te Amsterdam zijn adres willen opgeven aan de redactie, daar dit zoek geraakt is?

JOURNAAL UIT EIGEN LAND

Al enige malen hebben wij geschreven over de opvatting van de onlangs afgetreden minister van oorlog, Mr Schokking, dat geestelijke verzorging alleen „godsdienstige” verzorging kan zijn. En we zouden natuurlijk graag willen weten hoe zijn ambtsopvolger, Mr s'Jacob, erover denkt.

De nieuwe excellentie is, evenals zijn voorganger, de christelijk-historische beginselen toegedaan, met dit verschil evenwel, dat hij geen partijlid is. Men heeft daar in de kranten over kunnen lezen. En ook heeft men kunnen lezen, dat hij bij zijn eerste optreden in het parlement — het was in de Eerste Kamer — gelegenheid heeft gehad, te laten merken hoe hij tegenover de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken bij leger en vloot staat.

Aan de ene kant waren zijn uitlatingen over dit punt teleurstellend. Hij zei immers:

„Voor ons, kerkelijken, als ik het zo mag uitdrukken, is het begrip: buitenkerkelijk terrein, eigenlijk een niet bestaand begrip, want onze kerkelijke roeping gaat overal heen en bezit geen grenzen.....”

Een vreemde redenering. Natuurlijk ontzeggen wij de christen niet het recht, geen grenzen aan de kerkelijke roeping te stellen. Maar geen christen zal kunnen ontkennen, dat er nu eenmaal een terrein is, waar die roeping geen weerklank vindt. Bovendien is de kerkelijke roeping iets anders dan de taak van de overheid. Tot deze taak behoort het gelegenheid geven tot geestelijke verzorging

van militairen, zonder dat tussen de verschillende levensbeschouwingen wordt gediscrimineerd. Ieder is natuurlijk vrij, als particulier te redeneren zoals de heer s'Jacob deed, maar een minister moet, als minister sprekende, de zaken op een andere manier bekijken. Gelukkig deed de heer s'Jacob dit dan ook. Wat hij op de boven aangehaalde woorden liet volgen, klonk ons beter in de oren:

„..... Dat wil niet zegen, dat ik niet aanvaard en ook niet weet, dat er bij de kerkelijk niet-belangstellenden wel zijn, die het op prijs zullen stellen op een andere wijze dan door een confessioneel overtuigde geestelijke steun te ontvangen. Indien hieraan meer vorm kan worden gegeven, wil ik daaraan gaarne medewerken.”

Dit gaat verder dan hetgeen wij tot nu toe van Mr Schokking hadden gehoord. Geef meer vorm aan de geestelijke verzorging van buitenkerkelijke militairen, zo meent minister s'Jacob, en ik zal mijn medewerking verlenen. Een opvatting, die wij aanvankelijk niet hadden durven verwachten, afgaande op hetgeen er bij de schriftelijke voorbereiding van het betrokken debat van regeringszijde was betoogd.

Het woord is nu — wederom — aan het Humanistisch Verbond. Dit zal met concrete voorstellen moeten komen en aldus de minister gelegenheid moeten geven, zijn in de Eerste Kamer gesproken woorden werkelijkheid te doen worden.

aankleeft, dat daartegen juist ook vanuit Uw eigen godsdienstige opvattingen ernstig bezwaar moet worden gemaakt.

Beide motieven zouden wellicht, naar Uw en ons inzicht, een samenvatting kunnen vinden in de overweging, dat het hoogst bedenkelijk moet worden geacht, wanneer een stuk wetgeving vragen, rakende godsdienstige en levensbeschouwing, niet ernstig genoeg neemt.”

In het schrijven aan de leden van de rechterlijke macht wordt, behalve adhaesiebetuiging met de conclusies van het rapport, ook gevraagd onder de huidige wetgeving en in de huidige praktijk zoveel mogelijk te willen voorkomen, dat ongodsdienstigen en humanisten gedwongen worden tot het afleggen van een eed, die zij als strijdig met eigen diepste overtuigingen ervaren, „door belanghebbenden steeds, wanneer zij tonen daarop prijs te stellen, toe te laten tot het afleggen van de schriftelijke verklaring, als bedoeld in artikel 3 van de Wet van 28 April 1916 (S. 174), en in geen geval aan het afleggen van een verklaring bezwaren in de weg te leggen anders dan in gevallen, waarin die verklaring kennelijk in strijd met de waarheid zou worden afgelegd.”

Het is niet oninteressant te weten, hoe de minister tot zijn uitlating kwam. De kwestie was het eerst aangeroerd door de anti-revolutionaire senator Algra. Deze herinnerde nog eens aan de opvatting van de vorige minister. Hij gaf daar een uitlegging aan, waarvan in het vervolg van het debat de socialist De Dreu terecht zei, dat zij „nog meer een geest van onverdraagzaamheid ten aanzien van de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken ademt” dan die van minister Schokking. De heer Algra immers had in de heer Schokking geprezen „zijn principiële overtuiging, dat geestelijke verzorging niet anders kan en mag betekenen dan een confrontatie met het Evangelie van Jezus Christus”.

De heer De Dreu heeft, lijkt ons, geen woord teveel gezegd. De heer Algra misgunt blijkbaar niet alleen de humanisten een eigen geestelijke verzorging, maar ook bijv. de Joden. Laatstgenoemden vonden in de opvatting van de heer Schokking in elk geval nog wel een plaatsje. Bovendien was de heer Schokking bereid, nog eens over deze kwestie te praten. Zijn opvolger is dit ook. Moge dit gesprek spoedig plaats vinden en de buitenkerkelijken datgene geven, waar zij in een land, dat op het gebied van gewetensvrijheid een gelukkige reputatie heeft op te houden, recht op hebben.

Ss.

Verdachte Belangstelling?

De Minister van Binnenlandse Zaken wil weten tot welk kerkgenootschap zijn ambtenaren behoren, hetgeen blijkt uit een enquêteformulier, dat aan ambtenaren van rijksdiensten, ressorterende onder Binnenlandse Zaken ter hand gesteld is met de opdracht het na invulling bij het hoofd van de betreffende dienst in te leveren en waarin o.a. de vraag naar het kerkgenootschap van de betrokkene voorkomt.

De ambtenaren zijn er tot nog toe niet in geslaagd te ontdekken, welk dienstbelang het stellen van deze vraag wettigt, zodat de veronderstelling opgang doet, dat de (r.k.) Minister wellicht het liefst zijn departement of althans de verantwoordelijke functies uitsluitend met geloofsgenoten bezet zou willen zien en ambtenaren, die terzake van de levensbeschouwelijke vragen niet in gelijke zin als de Minister menen een oplossing te moeten zoeken, zou willen doen afvloeien.

Zelfs indien deze „boze” veronderstelling onjuist mocht zijn, blijft het feit, dat een Minister geen aanleiding behoort te geven tot dergelijke veronderstellingen. Wij zijn immers de „J” op de persoonsbewijzen nog niet vergeten.

EED EN BELOFTE

Aan de verschillende kerkgenootschappen en aan de leden van de rechterlijke macht zond het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een exemplaar van het zojuist verschenen rapport over het vraagstuk van Eed en Belofte.

In het, dit rapport begeleidend, schrijven aan de kerkgenootschappen wordt verzocht om ter plaatse waar dit van pas kan zijn er blijk van te willen geven, dat men zich kan verenigen met de inhoud van het rapport en in het bijzonder met de conclusies, n.l. de noodzakelijkheid van wetswijziging ter verkrijging van gelijkstelling van eed en belofte, ook in die gevallen, waar dit tot nu toe niet het geval is. Het schrijven vervolgt dan:

„Het komt ons voor, dat vooral tweerlei motief U daartoe zou kunnen bewegen. In de eerste plaats het motief, dat het ook vanuit Uw eigen gezichtspunt zeer verwerpelijk moet worden geacht, dat humanisten en buitenkerkelijken in hun ernstige opvattingen en in hun geweten geweld wordt aangedaan. In de tweede plaats het motief, dat eedsaflegging door humanisten en ongodsdienstigen zozeer het kenmerk der onwaarachtigheid

De criminaliteit der Onkerkelijken in verleden en heden

Het probleem, dat vroeger algemeen werd aangeduid met de slagzin „geloof en misdaad” (tegenwoordig spreken wij liever van „misdadigheid en kerkgenootschap”, rekening houdend met het bestaan van mensen, die niet zijn aangesloten bij een kerkgenootschap zonder daarom ongelovig te zijn) is er een, dat in alle eerlijkheid en openhartigheid zou kunnen en moeten worden behandeld, zonder enig mens of enige groep aanstoot te geven of in hun waardigheid te krenken. De historie leert echter, dat er heel wat jaren nodig geweest zijn om tot dit inzicht te geraken, terwijl ook thans nu en dan nog nagalmen van een in dit opzicht buitengewoon onplezierig verleden tot ons doordringen. Wanneer zelfs een groot dagblad als „Trouw”, dat een reputatie heeft hoog te houden, het oirbaar acht om als kop boven een rustig geschreven en zakelijk onaanvechtbaar artikel, handelend over de toenemende onkerkelijkheid en haar oorzaken, de hier als een tang op een varken slaande vraag: „Verband tussen misdaad en ongelooft?” te plaatsen, dan vraagt men zich met enige beklemdheid af, of dit nog nagalm is, dan wel of het spook der kwade trouw, dat een groot deel der oudere publicaties over geloof en misdaad volkomen ongenietbaar heeft gemaakt, wellicht opnieuw de kop opsteekt.

Opnieuw — want we hebben dit reeds eerder meegemaakt. Rondom het jaar 1910 waren de discussies over deze kwestie dermate vergiftigd door onsmakelijke en groftendentieuze haat en nijd tussen de verschillende kerkgenootschappen onderling en tussen deze tezamen en de Onkerkelijken, dat de chef van de toen wereldberoemde Duitse Kriminalstatistik weigerde gegevens hieromtrent in zijn publicatie op te nemen, omdat ze zo schandelijk misbruikt werden. Voeg daarbij nog de heilloze dooreenhaspeling van de begrippen „moraliteit” en „criminaliteit” — een mens, die zich vergrijpt aan de wetten van de staat, behoeft daarom nog geen immoreel mens te zijn — en men kan zich voorstellen hoe broodnodig het was, dat hier schoon schip werd gemaakt.

De onvergankelijke eer in deze Augiasstal met Herculische kracht de bezem te hebben gehanteerd komt toe aan een landgenoot, die in 1940 overleden *Prof. Dr. W. A. Bongers*, hoogleraar in criminologie en sociologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Door zijn baanbrekende publicatie „Geloof en misdaad” in 1910 in het Tijdschrift voor Strafrecht maakte hij de weg vrij voor de brede en diepe discussies, die vooral in ons land in de periode 1910—1940 zijn gevoerd. *Bongers*, zelf onkerkelijk en diep overtuigd socialist, voelde zich tot het onderwerp aangetrokken, omdat in die tijd het aandeel der Onkerkelijken in de totale Nederlandse criminaliteit opvallend klein, dat der Rooms-Katholieken daarentegen even

opmerkelijk groot was. Hij verklaarde deze verschijnselen, voorzover de R.K. betreffende, uit hun over het algemeen nog weinig gunstige sociale en economische situatie (we schrijven dan 1909!) en voor wat de Onkerkelijken aanbelangt uit de omstandigheid, dat de onkerkelijkheid nog een betrekkelijk jong verschijnsel was. Dit toch bracht mee, dat 1) het openlijk zich bekend maken als onkerkelijk nog een daad was, die een zeker persoonlijk formaat vereiste, gezien de reacties er op, en 2) dat zich nog niet had kunnen vormen een „traditie der onkerkelijkheid”, m.a.w. dat men toen (1909) nog niet in het stadium verkeerde, waarin grote groepen onkerkelijk zijn, eenvoudig omdat zij het bij hun ouders nooit anders gekend hebben. Realist als weinigen, voorspelde *Bongers* dan ook ronduit, dat de gunstige cijfers der Onkerkelijken zich bij het voortschrijden der jaren zeker niet zouden kunnen handhaven. Hij heeft gelijk gekregen.

door

Prof. Dr. G. Th. Kempe

De vraag, waaruit de achterstand van het R.K. volksdeel, die *Bongers* aanwees als oorzaak van hun opmerkelijk hoge misdadigheid (vooral geweldscriminaliteit en eenvoudige vermogensdelicten) zou kunnen worden verklaard, is door hem wel als zodanig gesteld, doch niet opgelost. Anderen (*Prof. Dr. G. H. A. Feber* en *Dr. H. van Rooij* als Katholieken, *Prof. Dr. J. M. van Bemmelen* en schrijver dezes als niet-Katholieken) hebben in later jaren gepoogd om tot een verklaring hiervan te geraken langs verschillende wegen: die der (godsdienst)sociologie, der moraliteitsstudie, ja zelfs die der biologie. Deze laatste weg werd bewandeld door *Feber*, die meende, dat het priestercelebaat het R.K. volksdeel biologisch ongunstig beïnvloedde, doordat een vrij groot aantal waardevolle mensen hierdoor werd afgehouden van het stichten van gezinnen. Op de basis van deze biologische achterstand zou zich dan een zekere sociale en economische „achterlijkheid” hebben gevormd. Het behoeft nauwelijks betoog, dat deze zeer gedurfde en originele hypothese vooral bij zijn geloofsgenoten op hartstochtelijke bestrijding stuitte!

Hoe het zij: het is wel duidelijk, dat door *Bongers*' arbeid het gehele probleem van aangezicht is veranderd. In de plaats van het kleinzielige geruzie, welke groep „slechter” en welke „braver” moest heten, is gekomen een studie op hoog wetenschappelijk niveau van de oorzaken, die de ongelijke

mate bepalen, waarin de aanhangers der verschillende grote kerkgenootschappelijke groepen, naast de Onkerkelijken, deelnemen aan de criminaliteit.

Genoeg thans over wat was. Hoe staan de zaken nu, na de tweede Wereldoorlog? De laatste, kort geleden uitgekomen *Criminele Statistiek*, lopende over 1946 en 1947, leert ons het volgende:

In 1946 lagen de zg. criminaliteitscijfers — d.z. de verhoudingscijfers van de misdrijven, omgerekend per 100.000 inwoners van de verschillende groepen — der drie grote categorieën Rooms-Katholieken, Protestanten en Onkerkelijken (onze Joodse landgenoten laat ik uit reverentie voor het door hen doorstane leed in dit verband liever buiten beschouwing) alle drie boven het cijfer van 1940, de R.K. aanzienlijk, de Onkerkelijken weinig. In 1947 echter daalt het cijfer van R.K. en Protestanten, terwijl dat der Onkerkelijken een forse sprong omhoog maakt. Onderstaand tabelletje, ontleend aan de *Criminele Statistiek*, illustreert dit duidelijk:

Criminaliteit per 100.000 inwoners
van elke groep

	Protestant	R.K.	Onk.
1940	259.1	318.3	236.1
1946	304.8	390.9	241.1
1947	301.6	376.0	289.1

Naar men ziet hebben in alle jaren de Onkerkelijken het laagste criminaliteitscijfer, maar in 1947 is het dat der Protestanten toch al vrij dicht genaderd, en vooral: terwijl in overeenstemming met de tendens tot langzame daling, die de criminaliteit der naoorlogse jaren kenmerkt, die der Protestanten en R.K. inderdaad zakt, gaat zij bij de Onkerkelijken in opgaande lijn. Hoe zou dit verklaard kunnen worden?

Bongers' voorspelling van 1910 blijkt om te beginnen al uit te komen. In dat jaar was het cijfer der Onkerkelijken 82.9 (R.K. 346.5, Protestanten 287.0!), in 1947 289.1, dus meer dan driemaal zo hoog. Dit is te begrijpen, want de beide factoren, die *Bongers* toen naar voren haalde om de geringe criminaliteit der Onkerkelijken te verklaren, werken nu anders dan toen. Niet tot een kerkgenootschap behoren is (althans boven de grote rivieren) een doodgewone zaak geworden, waar zelden iemand meer scheef op wordt aangekeken (tenzij hij het er zelf naar maakt!). De „traditionele onkerkelijkheid” is zeer toegenomen. Velen groeien in de vanzelfsprekendheid hiervan op, zoals anderen in de vanzelfsprekendheid van het geloof hunner ouders. Het karakter van min of meer naar persoonlijkheid geselecteerde „Gideonsbende”, dat de Onkerkelijken in het begin van deze eeuw nog bezaten, is, zoals

Bonger terecht voorzag, teloor gegaan. Daarnaast spelen waarschijnlijk ook nog andere factoren een rol. Zo zou het bv. wellicht kunnen zijn, dat de spreiding over de verschillende sociale niveaus bij de Onkerkelijken een andere is dan bij Protestanten en Rooms-Katholieken. Dit is echter niet meer dan een gissing.

Maar nu die stijging van 1946 op 1947. Ook als we voorlopig enige reserve in acht nemen, omdat het hier slechts 2 jaren betreft, en we liever de gegevens over 1948 en 1949 ter vergelijking erbij zouden willen hebben, is dit verschijnsel dermate opvallend, dat het prikkelt tot een poging om het te expliceren, zelfs al moeten wij het hier doen zonder behoorlijk verifieerbaar materiaal.

Iedere criminoloog met voldoende praktische ervaring weet, dat de ontwikkeling onzer criminaliteit — hoe zou het anders kunnen? — op het ogenblik diep wordt beïnvloed door twee belangrijke factoren van psychologische aard, nl. 1) het ongeloflijk diep ingevreten kwaad, dat door de omwenteling van bijkans alle waarden gedurende de bezettingsjaren in ons allen is aangericht, en 2) het gevoel van levensonzekerheid, dat eveneens ons allen in meerder of minder mate kwelt, gedoemd als wij zijn om te leven onder de druk van de vrees voor de onvoorstelbare gruwelen, die wellicht een 3e Wereldoorlog over ons zal brengen. Zou het dan zo onaannemelijk zijn, dat in deze jaren een aantal mensen, dat zich de mogelijkheid om nog in iets, wat dan ook, te geloven voelt ontglippen, onkerkelijk wordt, niet uit diepe overtuiging, maar eenvoudig uit wanhoop? En dat zich onder deze categorie een aantal figuren zou kunnen bevinden (jongeren vooral naar mijn indruk), die op grond van datzelfde proces ook maatschappelijk zo op drift raken, dat zij vervallen tot criminele gedragingen? Als dit waar zou blijken te zijn, hebben wij hier volstrekt niet te doen met misdadigheid als gevolg van het loslaten van een kerkgenootschap (een enkele uitzondering daargelaten) — en blijft dus wat *Bonger* hierover schreef volledig geldend — maar met twee verschijnselen, die, tezamen met allerlei andere verschijnselen (waaronder er zijn, die op zichzelf ook weer criminaliteitsbevorderend werken, als bv. drankmisbruik en onstabielheid in het beroepsleven) wijzen op het even tragische als begrijpelijke feit, dat na de ontwrichtende crisisperiode, die in 1930 inzette, de tijd na 1940 voor een aantal onzer medemensen een te zware psychische belastingsproef blijkt te zijn. Gezien dit alles zou het mij dan ook bepaald verbazen, wanneer in de komende jaren het criminaliteitsbeeld der Onkerkelijken een gunstiger uiterlijk zou gaan vertonen.

Misschien zal deze sombere conclusie, eigenlijk voortvloeiend uit mijn overtuiging, dat het thans niet meer mogelijk is om de

In het nevenstaande artikel van Prof. Kempe wordt er op gewezen, dat de ontstellende criminaliteitsstijging bij de onkerkelijke Nederlanders beschouwd dient te worden als een gevolg van een groeiend geestelijk nihilisme.

Het Humanistisch Verbond streeft er naar met daartoe geëigende middelen in geestelijk en sociaal opzicht leiding te geven aan de bestrijding van dit nihilisme en de onverschilligheid ten aanzien van morele waarden te doen plaats maken voor een bewuste levenshouding, gebaseerd op redelijk ondogmatisch denken, zedelijk oordelen volgens eigen normbesef, en handelen, verantwoord ten opzichte van mens en gemeenschap.

Helaas wordt het belang van deze activiteit tot geestelijke en zedelijke bewustwording van de tot onverschilligheid vervallen groepen nog niet overal erkend, en wordt soms gemeend, dat uitsluitend de kerken hier toe geroepen zijn.

uitbreiding der onkerkelijkheid nog langer te zien als een „op mars zijn van de waarheid”, een aantal mijner (oudere) lezers bedroeven. Toch hebben juist zij het in zekere zin in de hand om hier veel kwaad te voorkomen. Het is hun voorbeeld van diep overtuigde, eerlijk beleden Onkerkelijkheid, gepaard aan een hoge persoonlijke moraal, dat misschien een aantal dezer van alles losgeslagen jongeren zal kunnen bewaren voor het afschuwelijke en ontbindende nihilisme, dat onder de leuze „Och wat, fatsoen, geloof, moraal, vakbekwaamheid, eerlijkheid, goede naam — het is toch alles maar onzin” met fatale zuigkracht bezig is hen te gronde te richten.

BRIEVEN VAN LEZERS

Van een lezer, niet-lid:

Met belangstelling las ik het artikel „De Grondslag voor samenwerking” in Uw nummer van 21 Juni 1950. Dit onderwerp heeft mijn belangstelling om de volgende reden:

In opleiding zijnde voor jeugdleider in het z.g. massajeugdwerk is waar te nemen, dat dit werk wordt aangepakt door verschillende richtingen, Rooms-Katholiek, Prot. Christelijk en Humanistisch.

Het behoeft, naar mijn mening althans, geen nader betoog, dat het probleem massajeugd en massamens (onsympathiek klinkende woorden overigens) niet een probleem is van een bepaalde richting, doch dat deze wonde in onze samenleving ressorteert onder de verantwoordelijkheid van allen, die bewust in het leven staan. Geen zelfbewustzijn in die zin, dat men zich beter acht dan zijn naaste, doch bewust in het besef mens te zijn tussen mensen en mededruager te zijn van onze samenleving. Dit bewustzijn kan voortkomen uit verschillende levensbeschouwingen, doch bij deze wil ik mij beperken tot de drie hierboven genoemden. Voor de niet-rooms-katholiek is het uitermate moeilijk een basis te vinden waarop gesprek of samenwerking met de r.k. mogelijk is. Dit in tegenstelling tot de prot. christen en de humanist.

Nogmaals, persoonlijk ben ik ervan overtuigd, dat de betreffende raakpunten uitgangspunten kunnen en zelfs moeten zijn tot samenspreking en het gezamenlijk bepalen van onze houding in onze samenleving. Een benadering van elkaar op het door mij genoemde vlak zou naar mijn mening aanleiding kunnen zijn tot persoonlijke contacten tussen mensen uit de diverse stromingen, welke contacten kunnen uitgroeien tot hechte en levende samenwerking, in de strijd om in de maatschappij de mens mens te doen zijn in de hoogste zin van het woord.

Rotterdam.

H. C. J. L.

Midwinter

*Wat late schapen, vuil groezelige plekken in de eindeloze sneeuw;
Een scheef en eenzaam hek lijkt groter, tredend uit de mist;
Zwaarzwaart markeert de schoeiing van de vaart, als metstreep van die eeuwigheid van witte wijheid, wier nevels niemand nader wist,
De koude wil des winters en 't leven buigt en houdt zich stil,
Zó stil, dat 't ver maar helder ratelend rollen van de trein,
Die moede mensen voortsleurt, zelfs zijn langgerekte gil
Verloren gaan en opgenomen worden in die overpeinzing van het Zijn.
Gedachten schuilen weg als vogels, het voorwerpeloze denken trekt
Zich terug in binnenkamer van het Hart, waar warmte en licht en vreugde wonen;
Daar wordt bij dennegroen en kaarsenglans de Ware Mens ontdekt,
Die, samen met de Nieuwe Zon, de Aard' tot koningin zal kronen.*

H. J. VAN ZEVENTER.

GOUD UIT STRO

door Ina Boudier-Bakker

Al in de jaren vóór 1914 had Ina Boudier—Bakker als novelliste en romanschrijfster een grote naam gemaakt en vooral ook een groot publiek bereikt. Een bundel verhalen als „Kinderen”, met enkele ernstige en enkele opgewekte schetsen van jongens of meisjes, behoort tot de vroege tijd, maar ook een dik en somber werk als „Armoede”, waarin de ondergang van een geheel gezin is uitgebeeld.

Zowel die novellen als die romans passen volkomen in het tijdsbeeld van die jaren. Het zijn psychologische werken: de innerlijke ontwikkeling van de hoofdfiguren is de voornaamste inhoud ervan. Het verhaal wordt minder verteld om de gebeurtenissen, dan wel om de zielkundige factoren, en deze dragen over het algemeen een tamelijk somber accent. Speciaal de vrouwen- en kinderfiguren uit de gegoede burgerij hebben haar aandacht gehad: die kende de schrijfster uit eigen waarneming; die herinnerde zij zich uit haar eigen jeugd. Nooit heeft zij de behoefte gevoeld afstand te nemen tegenover deze groep, nooit ook de behoefte om ermee af te rekenen, zoals bijvoorbeeld Couperus dat zo meesterlijk heeft gedaan.

Deze samenhang van Ina Boudier—Bakker's gevormde talent met de periode vóór 1914, is haar in de jaren na 1920 tot nadeel geweest. De psychologie was gemeengoed geworden onder ontwikkelde leken; het kind, hoewel natuurlijk altijd iets bijzonders, zij het speciaal voor nieuwbakken ouders, had als terrein voor ontdekkingsreizen zijn attractie verloren. De gezeten burgerij ging na de revolutionaire dagen van 1918 ook niet zó vanzelfsprekend meer door voor de vertegenwoordiger van de wezenlijke mensheid, als tussen 1880 en 1914. Er kwam nog bij, dat de generatie van dichters en critici, waartoe Marsman en Ter Braak behoorden, ook aan het proza als vorm, als beheerste en tot de scherpste en persoonlijkste stijl herschappen taal, eisen ging stellen, waaraan de altijd ietwat vormeloze en huiselijke vertelkunst der oudere generatie niet kon voldoen. Eénmaal, kort na de eerste wereldoorlog, leek het, alsof Ina Boudier—Bakker mee zou gaan in deze nieuwe richting, alsof zij haar stof zou begrenzen en afronden, en vooral: alsof zij haar taalgebruik ging herscheppen, tot het alle overbodigheid, alle bijzaken missen zou. Dat hoogtepunt, onovertroffen in geheel haar werk, is „De Straat”, een boekje dat ook na een kwart eeuw nog overtuigt en ontroert.

Het curieuze is, dat de schrijfster als het ware op zichzelf revanche heeft genomen, door enige jaren later voor den dag te komen met een boek van ontzaglijke omvang: „De klop op de deur” — een boek van meer dan 1000 bladzijden, dat al haar fouten en al

haar deugden in daarmee evenredige mate bezit. Het bevat enkele portretten, om het zo maar te zeggen, die men zich lang herinnert; maar het is een in wezen stijlloos boek, het mist de zelfcritiek, die weet, dat schrappen even noodzakelijk is als schrijven.

„De klop” is een gróót succes geworden, — helaas. Het is niet bij duizenden maar bij tienduizenden verkocht. En als er ooit bewijzen nodig zijn voor de stelling, dat het publiek altijd minstens een generatie bij de literatuur ten achter is, dan heeft men hier dat bewijs. „De klop op de deur” is namelijk typisch een werk, dat twintig jaar te laat verscheen om voor belangrijk en vernieuwend te kunnen doorgaan. De schrijfster heeft eens verteld, dat zij juist aan „De klop” heeft zitten werken zonder enige bijgedachte aan boekhandel of lezerskring, overtuigd als zij was, dat wel niemand zo'n omvangrijk werk zou willen publiceren. Juist dit verklaart, komt mij voor, de betrekkelijke zuiverheid ervan, als uiting welteverstaan van een schrijverstalent, dat geheel geworteld is in de psychologische periode vóór 1914.

* * *

Toen een nieuwe roman van Ina Boudier—Bakker werd aangekondigd, rees de vraag, of ook de tweede wereldoorlog geen enkele deuk zou hebben gemaakt in het psychologische harnas à la 1910. Want het is toch onweerlegbaar, dat deze psychologie, hoeveel miserabele dingen ze mag hebben ontdekt, in wezen toch nogal optimistisch was. Ze suggereerde ons immers de mens als een kenbaarheid. Allerlei figuren, door de toenmalige schrijvers en schrijfsters ten tonele gebracht, hebben wel geheimen, maar ze hebben geen geheim. Ze worden, door de auteur en dus door de lezers, tot in hart en nieren doorgrond en dat is niet enkel onreëel, het is eigenlijk ook vrij vervelend. Nu, na twee wereldoorlogen, is er onder de kunstenaars en geleerden wel niemand meer, die nog zo zelfverzekerd is aangaande de menselijke ziel. Ergens ligt iets, dat onze blik ontsnapt. Ergens is een principiële onkenbaarheid. Geheel de derde reeks boeken die Van Schendel schreef, is van deze onkenbaarheid vervuld.

Het heeft mij bijzonder getroffen, dit motief nu ook te vinden in „Goud uit stro”. Want al is deze titel blijkbaar bedoeld om de vrouwelijke hoofdfiguur te kenmerken, voor mijn gevoel zijn de twee zoons véél belangrijker geworden. Het is n.l. niet zo indrukwekkend, het verhaal te lezen van een rijke dorpse jongedame anno 1800, die met een arme schoolmeester trouwt en in dit huwelijk een gereserveerd geluk vindt. Het geknotte vrouwelijke geluk, en dan speciaal geknot door standsverhoudingen, moge in de werkelijkheid toen — en stellig ook nu nog wel — een feit zijn, het is niet zo schokkend dat men het altijd weer als romanmotief aan-

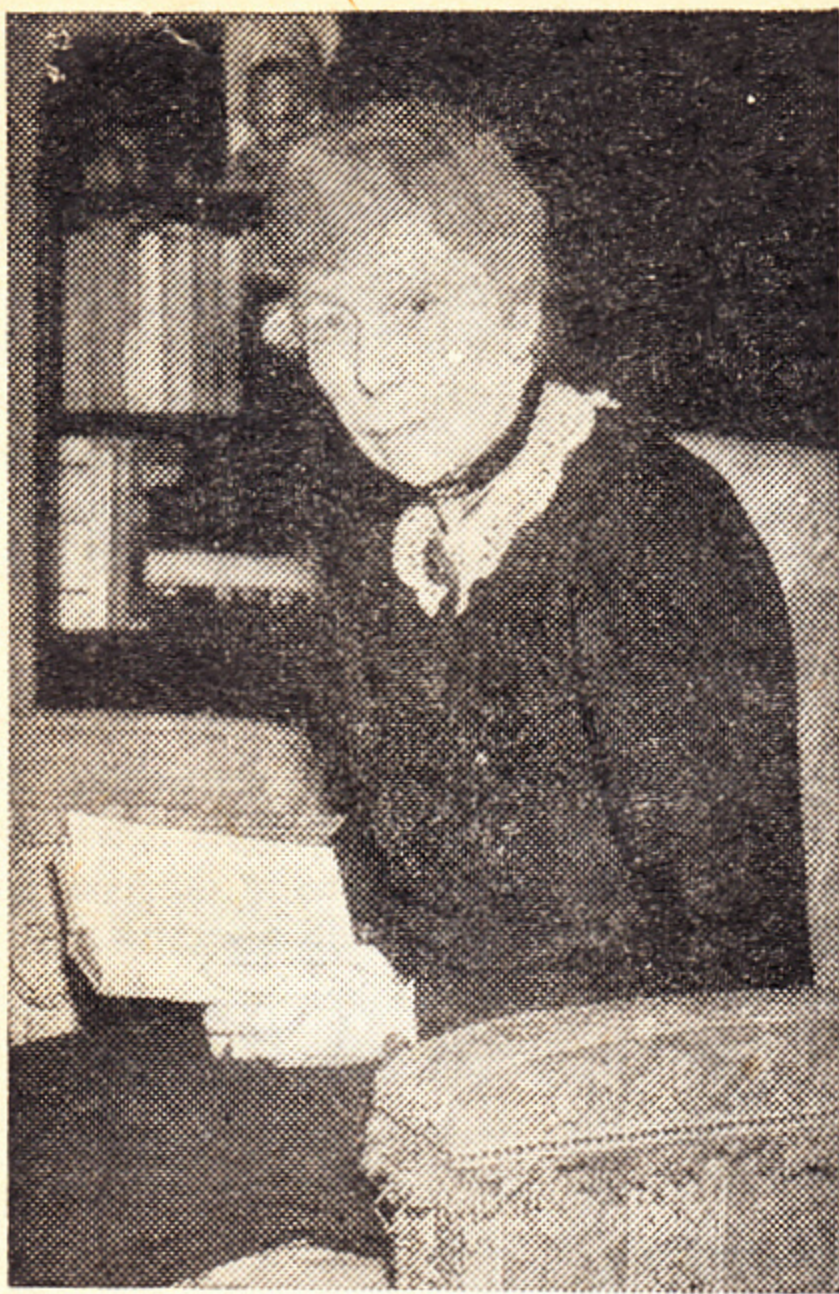
vaarden wil. Maar de tragische geschiedenis der beide zoons, de knappe en elegante en begaafde Henri en de onevenwichtige, om zijn mismaaktheid met eindeloze zorgen omringde, artistieke Bertold, is ontroerend. Bij de een treft de tegenstelling tussen heldhaftige schijn en bang-menselijk wezen, bij de ander het conflict met zijn ouders. Ina Boudier—Bakker is er in geslaagd, en voor zo ver ik zie, voor het eerst in haar oeuvre, een jong mens, een jongeman te creëren, die leeft uit spanningen welke ook zijzelf als schrijfster niet geheel in haar macht heeft. In de catastrophale innerlijke crisis die Henri levensmoe maakt, zó dat zijn toevallige dood tijdens de veldtocht tegen de Belgische opstandelingen omstreeks 1830, als een uiterlijke voltrekking is van een innerlijke noodzaak, vind ik een afmeting méér dan men gewoonlijk aantreft, iets van een mysterie, dat ook Ina Boudier—Bakker zelf niet doorgrondt.

Het verhaal speelt in de eerste helft van de vorige eeuw in Amsterdam, maar het is niet de stad die de sfeer bepaalt. Het speelt tijdens de moeilijkheden met België, die destijds het Noorden hebben aangespoord tot heel wat holle heldenmoed; maar zelfs dit tijdsbeeld beheerst deze roman niet. Men zou dit boek kunnen transponeren naar het heden, en dan onmiddellijk zien, welk een diep en humaan gegeven hier ligt: de menselijke eenzaamheid; het onvermogen om werkelijk te begrijpen, zelfs als vader of als moeder, wát de ander is en wil; het onherstelbare teláát, altijd weer. Alle zorg, door een toegewijde, maar wat nuchtere en zelfgenoegzame vader, alle liefde door een hartelijke en opofferende moeder aan hun kinderen gegeven, behoedt de een niet voor de dood, de ander niet voor de vlucht-uit-huis.

Er is in dit boek niets meer van de zelfverzekerdheid, waarmee auteurs, paedagogen, psychologen en predikanten eens waanden de mens in hun greep te hebben. Het sympathieke van deze roman, het gróóste en meest ontroerende, lijkt mij de innerlijke aarzeling tegenover de mens.

Die innerlijke aarzeling blijkt ook uit enkele bijfiguren, waarvan het weesmeisje Maaïke, de schoonzuster Berber Vuurhouten en de Belgische spion Vernon wel de belangrijkste zijn. Er is in deze laatste personen iets, dat even een herinnering wekt aan twee mensen uit De Bevrijders, de onlangs herdrukte roman van P. H. van Moerkerken. Maar de bijtende ironie, waarmee Van Moerkerken zijn tijd, zijn burgerij, zijn vaderland, is te lijf gegaan, ontbreekt uiteraard bij Ina Boudier—Bakker. Zij heeft zich bepaald tot een gevoelig vertellen van velerlei menselijk lotgeval, waarin zij meeleeft, bijna zonder oordeel, maar wél met die milde wijsheid van wie uit de ervaring heeft geleerd, dat het leven heel wat grilliger en geheimzinniger is, dan men eenmaal dacht.

G. STUIVELING.

Ina Boudier-Bakker

(cliché: Nw. Utr. Dagblad)

Ontvangen Boeken

P. J. Troelstra, *Gedenkschriften*, III: Branding en IV: Storm, in één band (Arbeiderspers en Querido, Amsterdam). Van de nieuwe uitgave van Troelstra's Gedenkschriften in twee banden, waarvan wij de eerste band (I: Wording; II: Groei) in een vorig nummer aankondigden, is thans ook de tweede band verschenen.

J. J. Westendorp Boerma, *Een Geestdriftig Nederlander, Johannes van den Bosch* (Querido, A'dam). Door de beschikking over gegevens uit het familiearchief kon de schrijver tot nu toe niet gepubliceerd materiaal in deze biografie van de stichter van de Maatschappij van Weldadigheid en uitvinder van het cultuurstelsel verwerken

De NIEUWE STEM

In het October-nummer van „De Nieuwe Stem” troffen we gedichten aan van Gerrit Achterberg en Peter van Steen. Prof. H. Freudenthal schrijft over „De rol der traditie in de wiskundige wetenschappen”, Arthur Lehning over „Pax Americana?”, en Dr J. L. Snethlage over „Waarin schiet Amerika tekort?”

In October- en Novembernummer zijn vervolg en slot opgenomen van de novelle van Johan Fabricius: „De Grote Beproeving”.

In het Novembernummer verder gedichten van Willem Loeb en Hieke de Jong, schetsen van Siegfried van Praag (Jerusalem van het Westen) en Amoene van Haersolte, een herdenkingsrede van Dr Teesing: Goethe in het heden, en een artikel van Prof. Bokhorst over het Zuid-Afrikaanse rassenvraagstuk.

Gedicht en Lezer

IN het laatste oorlogsjaar verbleef de dichter Bertus Aafjes in Friesland. Is het wonder, dat het strenge Friese landschap deze speelse dromer van het zonnige Zuiden niet helemaal bleek te liggen? Hij zegt het zelf, als hij tot Friesland spreekt:

„Nooit zal ik u hartstochtelijk beminnen;
Daarvoor maakt gij mij te melancholiek.”

De gedichten die daar ontstonden, behoren dan ook niet tot zijn allerbeste werk. Eenmaal echter vond hij er een motief, waarin hij met zijn speelsheid, zijn luchtigheid, zijn zin voor kleur en beeld volkomen kon opgaan: de Friese stoeltjesklok.

Men moet zo'n klok kennen, om dat te kunnen begrijpen. Om de wijzerplaat heen en daarboven uit rankt een overdaad van verguld lofwerk, lichtig open-gewerkt, een gestyleerd braambos. Primitief gemeer zijn dan een luchtige coulisse, waarachter het uurwerk nauwelijks schuil gaat. Een bekoorlijk spel van versieringsmotieven, waarin de zwaarte van de stof ontkend wordt.

door
P. C. J. Reyne

sneden zeemeerminnen en felkleurige papegaaien zijn verdwaald in het struikgewas, een roos, blaadje voor blaadje geschilderd, kroont het geheel. En dat alles, rankwerk en ornamenten, wil niets

Juist dat ontkennen van alle zwaarte, dat gelukkig en onbezorgd zijn, is Aafjes' sterkste kant. Hoe moet deze klok hem geboid hebben! Ze wordt hem tot een symbool: terwijl de oorlog nog over de landen ronkt, spreekt ze in haar onverwoestbare blijmoedigheid van een betere tijd, die komen gaat.

DE FRIESCHE STOELTJESKLOK.

In gouden ornament en ranken,
En onder een bebloemde nok,
- Twee zeemeerminnen aan zijn flanken -
Zoo hangt de Friesche stoeltjesklok;

— Een braambosch, stil en onbewogen,
Maar brandend in een gouden gloor —
Haar kleur, een kermis voor de oogen,
Haar klank, een kermis voor 't gehoor.

En de ietwat boersche zeemeerminnen
— Het bovenlijf kastanjebruin,
En verder blauwe staart en vinnen —
Blazen met vlijt op de bazuin.

Zij zijn wat primitief gesneden,
De borst te plat, de arm te krom,
Wat log van lijf, wat lomp van leden,
En toch van boerschen adeldom.

Het tweetal schelle papegaaien
Zit als verdwaald in zijn struweel,

Uit „Sonnetten en andere Gedichten
uit Friesland”

Een veldbouquet in lichtelaaie:
Wijnrood, zeeegroen, pauwblauw, eigeel.

Een roos staat op de nok te pralen
En toont haar vriendelijkst gezicht;
En als aan gouden zonnestralen
Hangen de kokers van 't gewicht.

Zoo hangt de stoeltjesklok te waken,
En vult de kamer met gezoem:
Zij maalt den tijd tusschen haar kaken,
Zoo zedig als het lam een bloem.

En schoon de effen voorjaarsluchten
Nog dreunen van het dof tumult
Der stalen vogels en het zuchten
Der volk'ren heel de wereld vult, —

Hier zingt en wint in de guirlanden
Een kleine vogel straks het pleit:
Zijn lied tusschen de kamerwanden
Voerspelt een vriendelijker tijd.

BERTUS AAFJES
(geb. 1914).

De Spanning Oorlog-Humanisme

In zijn hoofdartikel „Dreigende afstomping” in „Mens en Wereld” van Nov. 1950 heeft Dr. Brandt Corstius gewezen op het ons bedreigende gevaar, dat wij, door de dagelijkse berichten via radio, krant en bioscoop, ons meer en meer gaan **gewennen** aan de oorlog, dat wij hem als een nu eenmaal „noodzakelijk kwaad” gaan accepteren, terwijl wij de spanningen tussen onze daden en doeleinden steeds minder gaan voelen. Met die spanningen doelt Dr. B. C. op de innerlijke spanningen, die optreden bij ieder mens, die een ideaal, humaan doel voor ogen heeft, doch ter bereiking van dat doel midde-len accepteert en toepast, die met zijn humaan doel lijnrecht in strijd zijn.

Als voorbeelden van mensen, die deze innerlijke spanning blijkbaar hebben beleefd, citeert schr. Montgomery's uitspraak: „De oorlog is een vuil werk, al moeten we hem dan voeren,” en een woord van Lenin, die tegenover de zachtere gevoelens, welke muziek bij hem wekte, zijn staalharde overtuiging stelde, dat het — ofschoon de strijd tegen ieder geweld zijn laatste ideaal was — het nu de tijd er niet voor was om mensenhooften te strelen, maar om schedels te kloven zonder erbarmen.....

Het is waar, dat uit deze woorden een zekere spanning, een zeker besef van de **eigenlijke** onverenigbaarheid van de humane ideaalstelling en de inhumane praktijk blijkt. Lenin was, toen hij de aangehaalde woorden sprak, bepaald zachter gestemd, dan b.v. Churchill, toen hij op 20 Februari 1942, na ervan in kennis gesteld te zijn, dat de positie van Singapore hopeloos was, aan Generaal Wavell de volgende boodschap deed toekomen: „Er mag in dit stadium niet gedacht worden aan een redden van de troepen of een sparen van de burgerbevolking. De slag moet gevochten worden tot het bittere einde en ten koste van alles. De achttiende divisie heeft een kans naam te maken in de geschiedenis. Commandanten en hoofd-officieren moeten met hun soldaten sneuvelen. De eer van het Britse Rijk en van het Britse leger staat op het spel. Ik reken erop, dat gij geen genade zult kennen voor zwakheid in welke vorm ook.” (geciteerd uit Churchill's Oorlog-memoires, Vrij Nederland van 14 October 1950.)

Hierin valt van enige spanning tussen oorlog en humaniteit geen spoor te bekennen. Men kan zeggen: maar misschien heeft Churchill die spanning vóór hij zijn boodschap opstelde, wel degelijk gevoeld. Het is mogelijk. Maar — en hier kom ik aan het eigenlijke punt, waarop ik van het begin af aanstuurde — wat hebben we aan dergelijke spanningsbelevingen, aan dergelijke momenten, waarop blijkbaar zelfs bij een Veldmaarschalk als Montgomery of een dictator als Lenin, de zachtere, werkelijk-humane gevoelens éven doorbreken? Of, om dichter

bij huis te blijven, wat heeft het voor nut, wanneer wij, die ons humanisten noemen, de spanning, die er bestaat tussen oorlogvoering en onze eerbied voor de mens en voor het leven” (m.a.w. ons humanisme) wél „voelen” en zoveel mogelijk „voelbaar maken”, maar daaruit niét trekken de enige consequentie, die aan deze spanning een **goed** einde zou kunnen maken: de consequentie dat, **waar wij het oorlogsbedrijf, evenals Montgomery, een vuil bedrijf achten, HET onmenselijke bedrijf bij uitstek, dat met een humanistische levenshouding en -daad niét is te verenigen, — dat wij daarom eens-voor-al besluiten, aan dit bedrijf onder geen enkele voorwaarde deel te nemen?**

Men begrijpe mij wel. Ik heb in het minst niet de bedoeling te zeggen, dat elke humanist tot het trekken dezer consequentie **verplicht** zou zijn. Ik houd er niet van, anderen voor te schrijven, wat hun plicht zou zijn. Dat moet ieder voor zichzelf uitmaken. Met het bovenstaande heb ik slechts mijn persoonlijke opvatting uitgesproken en de lezer willen stellen voor een vraag. Hoe een ander die vraag beantwoordt, is zijn zaak. Alleen geloof ik, dat het een vraag is, die, wanneer wij haar ééns in volle scherpste gezien hebben, zich niet licht meer laat verdringen, maar zich aan ons blijft opdringen, totdat wij haar op bevredigende, dat is: **vredegevende** wijze, hebben beantwoord. „Vredegevend” aan onszelf, **innerlijke** vrede gevend. Dat met ons eventueel besluit, voor het vuile werk in 't vervolg te bedanken, de oorlog uitgebannen zou zijn, is natuurlijk een zó dwaze gedachte, dat men mij daarvan, hoop ik, niet zal verdenken. Maar ik geloof wél in de waarheid van het woord van Thomas à Kempis: „Hoe kunt gij menen anderen tot vrede te brengen, zo gij niet eerst vrede hebt gebracht in uw eigen ziel?” En tot die vrede kan onze ziel niet komen, zolang zij de **oorzaak** harer spanningen niet opheft, d.w.z. zolang zij de onverzoenlijke tegenstelling tussen onze vredes- en oorlogswil in zichzelf laat voortbestaan.

Onze vredes- en oorlogswil! Daar gaat het om. Ik weet wel, dat we het zolang mogelijk ons zó trachten voor te stellen, dat wij alleen dan vrede **willen**, en de oorlog slechts accepteren omdat hij ons, als noodzaak, **wordt opgelegd**. Maar wie zichzelf aandachtig beschouwt, zal tot de conclusie komen, dat deze voorstelling van zaken onhoudbaar is. Afgezien van de gevallen van absolute fysieke of psychische dwang (narcotisering, hypnose enz.) **kunnen wij nooit iets doen, wat wij niet willen**. Alleen is het mogelijk, dat wij ons, om met Mephisto te spreken, „slechts van de éne drift bewust zijn.” Maar als wij, ofschoon **bewust** vervuld van de verhevenste humanistische idealen, als het erop aankomt deelnemen aan de georganiseerde massamoord, dan doen wij

dat, omdat wij dat doen **willen**. Omdat onze, op primitief instinct berustende **vechtwil** sterker is dan onze hoger-menselijke **vredeswil**. Ik wil besluiten met het citeren van enkele zinnen uit het artikel „De illusie van het makkelijke sterven” van I. Spetter, dat ik zojuist las in „Vrij Nederland” (18 Nov. 1950), en dat mij uit hart en hoofd gesproken is:

Wij moeten rekening houden met „een tweezijdige neiging in de menselijke ziel. Aan de ene kant het verlangen naar vrede en veiligheid, maar aan de andere kant allerlei agressieve strevingen, die in de oorlog onbelemmerd naar de hoogste vorm van agressie kunnen voeren, namelijk de broedermoord.”

Mr. H. GILTAY.

Onderschrift.

De heer G. stelt het voor, of het m.i. alleen gaat om de spanning tussen levensbeschouwing en praktijk. Ik schreef, dat die spanning zonder de daad waardeloos is (zie slot), maar daad zonder spanning eveneens. Die „enige consequentie” waarover de heer G. schrijft geldt uiteraard voor hem, niet voor „wij”. Ik stip dit aan, omdat hij eerst schrijft „wij”, maar daarna het ieder voor zichzelf laat uitmaken. Dat overigens, welke keus ook, het einde van de spanning zou brengen, doet de werkelijkheid tekort. Het blijft altijd een keuze, met alle hachelijkheid, risico, mogelijkheid van dwaling en herziening, noodzaak van toetsing. We zijn er niet mee af! Vrede in de ziel ontstaat in het bewustzijn naar beste weten te hebben gekozen en is niet afwezigheid van de spanning waarvan hier sprake is, met welke spanning, tussen twee haakjes, niet bedoeld wordt een „even doorbreken” van zachter gevoelens.

Wie als humanist meent de oorlog te moeten aanvaarden, die zou de primitieve vecht wil in zich laten spreken? Dit is een bewering, die de ernst van de verantwoordelijke keuze miskent. Net zo min zou ik willen horen, dat wie kiest voor verwerping van de oorlog onder alle omstandigheden, ernstig tekort vertoont aan solidariteit met de lijdende, strijdende mensheid.

B. C.

Welke jonge zakenman, humanist, 23-27 jaar voelt er voor samen met meisje van 20 jaar, evt. na huwelijk, familie-galanteriezaak in Gelderland voort te zetten.

Br. letter D no. 1. Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstr. 1, Utrecht.

De Rechten van de Mens

In het tijdperk van de Grote Gelijheid wordt de gehele wereld één republiek. Iedere man heeft zijn rechten en de individualiteit van iedere vrouw is gewaarborgd. De gehele wereld is de enige sociale organisatie, en het individu is de onafhankelijke eenheid, zowel de sociale als de individuele karakters bereiken hun hoogste ontwikkeling.

Confucius (ca. 550 v. Chr.
Vertaling H. Borel.)

Wij worden met geweld tot eenheid gedreven in dit tijdperk. Onverschillig welke krachten het zijn, die dit doen, wij moeten het feit constateren, dat dit de lijn is, waarlangs de menselijke samenleving zich ontwikkelt.

Koningin Juliana in haar toespraak in de Guild Hall te Londen, 22-11-'50.

10 December 1950 was het op de dag af twee jaar geleden, dat de universele verklaring van de rechten van de mens in de Algemene Vergadering der Verenigde Volkeren te Parijs werd afgekondigd.

„Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkaar in een geest van broederschap te gedragen.”

Zo luidt het eerste van de dertig artikelen, die deze verklaring telt. Wij zullen niet alle artikelen in ons blad opnemen, ze zouden helaas te veel ruimte kosten¹⁾. Helaas, want het is wel van groot belang, dat ieder mens, die in deze tijd leeft, weet welke rechten hij als mens behoort te hebben.

Wanneer U dan al deze artikelen gelezen hebt, zal het U opvallen, dat het voornaamste van de inhoud reeds gegeven is in de toekomstdroom van Confucius, waarvan enkele regels aan de kop van dit artikel zijn geplaatst. Dan zal U een gevoel van ontmoediging, wellicht zelfs van onmacht overvallen, als ge ziet hoever die toekomst, die Confucius 2500 jaar geleden zag, nog van ons verwijderd schijnt. Hoe van de Rechten van de Mens, samengevat in de vier simpele zinnestukjes: Vrijdom van angst, vrijdom van gebrek, vrijheid van overtuiging en geloof, vrijheid van het woord, nog zo weinig gerealiseerd is in onze wereld. Hoe, volgens U.N.O.-gegevens van de 2400 miljoen mensen op aarde er 800 miljoen ondervoed zijn en ten dele een directe hongerdood sterven, hoe de angst als een sinister spook telkens weer opnieuw over de aarde vliegt, hoeveel er nog ontbreekt aan de vrijheid van het woord, aan de vrijheid van geloof en overtuiging. Dan zult ge daarmee blijk geven te lijden aan een gebrek, dat we bijziendheid of misschien kortzichtigheid noemen. Want die toekomstdroom van Confucius is niet typerend voor de wereld waarin hij leefde, maar voor zijn grootheid van visie. Pas enkele tientallen jaren is het door de ontzaglijke hulp van wetenschap en de —

veel gesmade-techniek mogelijk, dat onze aarde in werkelijkheid een kleine wereld is geworden, waarin elke belangrijke gebeurtenis in een oogwenk overal bekend kan zijn, waar de afstand Peking—Amsterdam niet meer dan 2 dagen vliegen is, waar we inderdaad, niet meer alleen door de techniek, maar door de gehele ontwikkeling in economische zin tot een eenheid gedwongen worden.

Als zo velen dit niet willen of kunnen zien, dan komt dat wel in de eerste plaats door het onvermogen om los te laten wat oud, vermolmd, waardeloos en erger dan waardeloos is geworden.

Onze koningin heeft in de bovengenoemde rede dit zo juist gezegd: „Sommige begrippen, die wij allen plachten mee te dragen en op te tuigen met fraaie leuzen, zijn niets dan vermomde nationale zelfzucht. Eeuwenlang hebben deze begrippen zo hoog te paard gezeten, maar nu strompelen ze pijnlijk verder op zere voeten, want uiteindelijk is bewezen, dat zij alleen maar tot hindernis zijn op de weg naar de wereldvrede.” Zere voeten, met lange tenen zouden we eraan toe willen voegen.

Er is mijns inziens nog een tweede reden, waardoor de vooruitgang sterk geremd wordt en die is, dat men wel voortdurend spreekt over de rechten van de mens, maar zo uiterst zelden in onverbrekkelijk verband daarmee ook denkt aan de plichten van de mens. Gandhi sprak zich daarover eens als volgt uit: „Ik leerde van mijn ongeletterde, maar wijze moeder, dat alle rechten, die verdiend en bewaard kunnen worden, voortkomen uit een goed nagekomen plicht. Derhalve komt het recht tot het leven ons alléén toe, wanneer we de plicht vervullen van het wereldburgerschap. Op grond van deze fundamentele stelling is het misschien gemakkelijk genoeg om de plichten van de man en de vrouw vast te stellen en elk recht te verbinden aan een overeenstemmende plicht, die eerst vervuld moet worden.”

Ik zou nog wat verder willen gaan: De mens heeft niet alleen plichten tegenover de gemeenschap als wereldburger, maar tegenover al wat leeft en bestaat. De mens is niet beheersers van de aarde en haar voortbrengselen, maar beheerder en hij beheert slecht.

Als wij de toestand zó bezien — en hij is zó — als we erkennen hoe ondanks wanbeheer, geestelijke traagheid, zelfoverschatting, machtsdrift en afgunst de wereldeenheden met onvoorstelbare snelheid groeien — is, hoe de rechten van de mens als idee niet meer beperkt zijn tot de bewoners van een enkel land of stuk van een werelddeel, maar in alle landen doordringen, dat er niet meer enkele roependen in een woestijn, maar tal van zaaiers op de akker aan 't werk zijn,

die het zaad nu kan opnemen, dan kunnen we ook tot het besef komen, dat de verantwoordelijkheid van de thans levende mens groter is dan ooit. Want alleen door zijn activiteit, door zijn strijd en onafgebroken inspanning, zullen de Rechten van de Mens verwezenlijkt worden. We moeten inzien, dat de taak zó groot en zó veelomvattend is, dat het volkomen onmogelijk is nu réeds (niet nu pàs), grote tastbare resultaten te verwachten.

Angst, teleurstelling, lauwheid overwinnen en doorwerken! Dat is ons parool.

P. SCHUT.

¹⁾ Het propaganda-bureau van de V.N. stelt deze verklaring beschikbaar tegen de prijs van twee, zegge en schrijve, twee centen. Een taak van de Gemeenschappen om er, al naar gelang van hun grootte, een of meer honderd-tallen van aan te schaffen. Besteladres: Nederlands Inlichtingendienst V.N., Oranjestraat 4, den Haag.

Congresvoorstellen

Langzamerhand nadert het tijdstip weer, dat de gemeenschappen gaan denken over de congresvoorstellen, die jaarlijks in grote aantallen plegen te worden geproduceerd. Dat heeft steeds gevolg gehad, dat de behandeling (of niet-behandeling!) er van veelal onbevredigend verlopen is. Bovendien treffen we onder die voorstellen er nog al eens aan, die of zo principieel zijn, dat ze een langdurige geestelijke voorbereiding vragen, of zo eenvoudig, dat ze beter als opmerking bij de rondvraag geplaatst konden worden. Ik wilde dan ook een suggestie doen om de jaarlijkse stroom van voorstellen enigszins te kanaliseren.

Voorop moet natuurlijk staan, dat principieel niets afgedaan mag worden aan de vrijheid van iedere gemeenschap om al datgene voor te stellen, wat nodig geacht wordt. Maar overigens mag ik misschien in overweging geven om de uiterste zelfbeperking te betrachten. Dan kunnen de voorstellen, die over blijven, ook degelijk behandeld worden. Teneinde nu verder te bevorderen, dat de bij de rondvraag te maken opmerkingen of te stellen vragen toch volledig tot hun recht komen, wordt de gelegenheid gegeven om ook die vragen en opmerkingen schriftelijk in te zenden, zodat ze in de beschrijvingsbrief kunnen worden opgenomen. Men geve ze bij voorkeur de vorm van een korte vraag, die mondeling toegelicht kan worden: b.v. Is het H.B. bereid te overwegen, te bevorderen, toe te zeggen, Ik stel me voor, dat dit een vruchtbare behandeling mogelijk zal maken.

J. P. VAN PRAAG.

Ik heb er het geld niet voor

We gaan leden werven, veel leden, want we moeten met een vaart vooruit. Als we dat doen (weer of voor het eerst), zullen we vast en zeker herhaaldelijk aan het eind van een toch zo overtuigend gesprek ten antwoord krijgen: „Ja, maar ik heb het geld er niet voor!” en dan wordt er wat gemompeld van „dat alles zo duur is”, „dat het zo moeilijk is om rond te komen” en daarmee is dan de kous af.

Zo heb ik 't zelf tot nu toe ook gezien, maar sinds een paar weken ben ik geneigd om in 99 van de 100 gevallen te zeggen: Ik ben het met U eens, als ge er maar 't woordje „over” achter zet, dus: „Ik heb het geld er niet voor over!”

Daar ben ik toe gekomen door de simpele mededeling in de dagbladers, dat ons volk van 1 Juli 1949 tot 1 Juli 1950 zo ongeveer 500 miljoen gulden verrookt heeft! Dat is per hoofd, zuigeling en al, 50 gulden, dat is gemiddeld per werkelijke roker tussen de 75 en 100 gulden.

Onze contributie is minimum 1 dubbelte per week, dat is zo ongeveer 1/2 sigaret per dag en als ge ze zelf draait een hele. Kan dat er niet af zonder noemenswaardige opoffering? Dat wil er bij mij niet in! en die enkelen, waar het werkelijk niet kan, die zitten in de één procent, die ik bij voorbaat heb uitgeschakeld. De kwestie is niet „Heb ik het geld ervoor, maar: Heb ik het geld er voor over!”

P. SCHUT.

HUMANISME en OPVOEDING

Een rapport over opvoedkundige problemen in verband met de humanistische levensbeschouwing.

In het begin van 1947 heeft het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een commissie ingesteld om te onderzoeken in hoeverre de humanistische levensbeschouwing aanleiding kan zijn tot het formuleren van eigen inzichten op het gebied van het onderwijs en de opvoeding.

Thans, eind 1950 ligt hier voor ons een rapport, dat het resultaat is van drie jaar werk van een vrij grote commissie, zodat geconcludeerd mag worden, dat dit werk het resultaat is van ernstige studie.

De inhoud van dit rapport betreft zes gebieden:

1. Het opvoedingsideaal.
2. De inhoud van de opvoeding.
3. De opvoedingsmiddelen.
4. De opvoeding in het gezin.
5. De opvoeding in de school.
6. De opvoeding in het „derde milieu”.

Het uitgangspunt van de bespreking van de verhouding van Opvoeding en Humanisme wordt gezocht in de vraag naar het humanistisch mensbeeld. Nadat bepaald is, dat de mens gekenmerkt wordt door zijn vrijheid in afhankelijkheid en gezien wordt als schepper van waarden, worden de opvoedkundige conclusies ontwikkeld. Humanistische opvoeding wil zeggen: de gehele mens in het kind tot zijn recht laten komen, openstaan voor zijn bijzondere betekenis als wordende persoonlijkheid, hem leiden tot een levensaanvaarding in gebondenheid aan het waardebesef.....

Na deze theoretische beschouwing toont het rapport een overzicht van de meer prac-

tische mogelijkheden om het kind in humanistische zin tot zelfstandigheid te leiden. Het ondogmatisch karakter van de humanistische opvoeding treedt dan bij herhaling naar voren. Ondogmatisch niet alleen in de inhouden van de opvoeding, maar ook door de keuze van de middelen. Hier tekent zich reeds de principiële stellingname af: de humanistische opvoeder zal de vrije ontplooiing van het kind steeds in verband zien met het normatief karakter van de opvoeding. Noch de ongebonden ontplooiing van het kind, noch het opleggen van een door de volwassene eenmaal aangenomen norm kan aanvaard worden. De humanistische vrijheidsgedachte, verstaan als een oproep tot zelfstandige aanvaarding van een innerlijke waardebeleving, wordt het richtsnoer bij deze discussie.

De toepassing van deze humanistische denkbeelden wordt dan ontwikkeld op drie gebieden van de opvoeding, gezin, school en jeugdbeweging.

Het gezin als opvoedingsmilieu wordt bedreigd door tal van gevaren. Als alternatief worden hier eisen aan maatschappij en aan de opvoeders gesteld, opdat het gezin zijn opvoedende taak zal kunnen uitvoeren.

Het schoolonderwijs wordt besproken tegen de achtergrond van een veranderde maatschappij. In de pedagogische hervormingsbewegingen is van de humanistische opvattingen steeds een stuwende kracht uitgegaan. Hierbij aansluitend brengt het rapport ons een bijdrage tot het streven naar hervorming van ons onderwijs. De opvoeding tot een democratische levenshouding, met eigen verantwoordelijkheid en verantwoordelijkheid tot de gemeenschap zal in een individualiserend onderwijs, waarvan de werkgemeenschap de grondslag vormt, het beste tot haar recht komen.

Ten aanzien van de jeugdbeweging vinden we o.a. de eis, dat waarlijk pedagogische arbeid slechts verricht kan worden uit de visie van een diepgewortelde levensovertuiging.

Het rapport mag beschouwd worden als een eerste poging om de grondslagen vast te stellen voor een theoretische verantwoording van de humanistische opvoedingspraktijk.

Voor deze verantwoording richt het zich tot de vele geestverwanten, die mede richting geven aan de ontwikkeling van de humanistische opvoedingsidealen.

Daarnaast vindt men tal van verwijzingen naar praktische vragen, zodat iedereen, die in de ruime zin van het woord opvoeder is, stof zal vinden om zijn persoonlijke ervaringen te toetsen.

Moge deze korte aankondiging voor velen een aansporing zijn het rapport te lezen en de daarin gestelde problemen te overdenken.

L. v. G.

BERICHTEN

van het Centraal Bureau

Zojuist verschenen:

Eed en Belofte, rapport van een commissie, ingesteld door het hoofdbestuur, ter bestudering van het Eedsvraagstuk.

Prijs f 0,10.

Humanisme en Opvoeding, rapport van een commissie benoemd door het hoofdbestuur met de opdracht: Het aangeven waar en in hoeverre de humanistische levensbeschouwing op het terrein van opvoeding en onderwijs een eigen zienswijze, interpretatie of formulering vereist of mogelijk maakt.

Prijs f 0,75.

Bestellingen bij de secretariaten der gemeenschappen of op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Bleijenburgstraat 1, Utrecht.

Voortaan kunnen bestellingen op brochures en afleveringen van het Woord van de Week tot een bedrag van maximaal f 1,— per briefkaart besteld en betaald worden, door op de adreszijde boven het normale porto (locaal f 0,05; interlocaal f 0,06) het te betalen bedrag, vermeerderd met 2 cent, aan postzegels te plakken. Indien b.v. een brochure van f 0,15 besteld wordt, dient dus op de adres-zijde f 0,15 plus f 0,02 plus f 0,06 = f 0,23 geplakt te worden.

Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Bleijenburgstr. 1 - Utrecht - postgiro 304960

De motor draait . . .

Deze regelen worden geschreven op het ogenblik, dat de internationale politieke spanning haar hoogtepunt heeft bereikt..... nog één stap verder en we zijn met zijn allen in de derde wereldoorlog gewikkeld. Het is moeilijk te overdenken wat er dan met ons zal gebeuren. Heeft het enige zin om op zo'n ogenblik een rubriek te schrijven, die beoogt de activiteit in een kleine organisatie als het Humanistisch Verbond te stimuleren? Op deze vraag antwoord ik zeer nadrukkelijk: ja. Het heeft niet alleen enige zin om gewoon door te gaan, het is juist voor het behoud van de vrede bitter noodzakelijk. Zo gauw de mensen zo volkomen hebben gecapituleerd voor de oorlog, dat ze aan niets anders meer kunnen denken en hun leven er reeds op beginnen in te richten, dan is het uitbreken van die oorlog niet meer te voorkomen. Wie de oorlog wil voorkomen, zorg tot het allerlaatste te blijven geloven in de mogelijkheden van vrede. En dan heeft juist het werk in een organisatie als het Humanistisch Verbond zijn volle betekenis. Natuurlijk, het Humanistisch Verbond heeft over het wel of niet uitbreken van de oorlog niets te vertellen, het lijkt zelfs zo te zijn alsof een heel klein groepje mensen uit enkele landen over het wel en wee van ons allen beslist en in feite is dat ook wel zo, maar meent U vooral niet, dat zij zich in het moment van beslissing zouden kunnen losmaken van alles wat er aan materiële en geestelijke krachten in de wereld aanwezig is. Juist daarom is het werk van het Humanistisch Verbond, dat zich rechtstreeks bezig houdt met de geestelijke weerbaarheid van een belangrijk volksdeel, in deze tijd zo nodig en zal het moeten worden doorgezet, juist op de momenten, dat de spanning het hoogst is. We gaan door, niet alsof er niets aan de hand is, maar juist in de wetenschap, dat er iets aan de hand is.

Kaderdagen

In de organisatie van de kaderdagen is dit jaar enige verandering gekomen. In de eerste plaats hebben we het er op gewaagd, dit keer niet in vier plaatsen, zoals vorige jaren, onze bijeenkomsten te beleggen, maar in acht. Verder hebben we de te behandelen stof beperkt tot één onderwerp, terwijl we, als nieuwigheid, tussen de inleiding en de algemene discussie een discussie in kleine secties hebben ingelast. Ik geloof te mogen zeggen, dat deze opzet een succes is geworden. Allereerst wat de opkomst betreft. Vorig jaar werden deze bijeenkomsten bezocht door ongeveer 200 mensen, dit jaar waren het er bijna 350 n.l. in Velsen 70, in Leiden 60, in Middelburg 16, in Amersfoort 35, in Deventer 50, in Hengelo 40, in Groningen 35 en in Leeuwarden 30. Het behoeft wel geen betoog van hoeveel belang deze vergrote belangstelling voor de kadervorming voor ons Verbond is. Ook de nieuwe werkwijze

met één onderwerp en discussie in secties is overal uitstekend bevallen, zodat we mogen zeggen, dat we hiermee op de goede weg zijn. We hopen, dat ook de volgende kaderdagen, op 4 Februari, weer zo'n grote belangstelling zullen genieten en vestigen er graag nu reeds Uw aandacht op, de onderwerpen, die dan behandeld zullen worden zijn:

N. Holland: Humanisme, Religie en Christendom.

Z. Holland: Humanisme en Oorlog.

Zeeland: Humanisme en Oorlog.

Utrecht: Humanisme, Religie en Christendom.

Rijn/IJssel: Humanisme en Oorlog.

Twente/Achterhoek: Humanisme, Religie en Christendom.

Groningen: Humanisme en Oorlog.

Friesland: Humanisme, Religie en Christendom.

Groei

Wij hadden op het Centraal Bureau gemeend, dat we de oprichting van nieuwe gemeenschappen maar eens even moesten laten wachten, we hebben inderdaad de handen zo vol met het bestaande apparaat, dat we het niet goed aandurven tot de oprichting van nieuwe gemeenschappen over te gaan. En daar vertoont zich meteen het goed recht van bestaan van onze, nog betrekkelijk jonge, gewesten, prompt krijgen we bericht, dat men in allerlei provincies al lang zelf bezig is met de oprichting van nieuwe gemeenschappen a.o. in Schoonhoven, Breda, Zutfen (voor de vierde keer al, wat is daar toch aan de hand in Zutfen?), Laren en Zandvoort. Accoord, op die manier doen wij graag mee, als we gezamenlijk aanpakken kan er altijd nog wat werk bij, men kan op ons rekenen, aangenomen tenminste, dat men er ons bij nodig heeft.

Geestelijke Verzorging

Het humanistisch Verbond beperkt zeker haar werk niet tot bezinning en scholing, in de praktijk van het leven van alledag zullen we het Humanisme moeten realiseren. Het is nodig, dat we de kansen scheppen om de mens in nood terzijde te kunnen staan en hem duidelijk te maken, dat wij nog iets van hem verwachten. Men zij ervan overtuigd, dat het aantal mensen, dat het alleen niet meer klaar speelt zeer groot is, ook in buitenkerkelijk Nederland. Gelukkig gaat dit werk langzamerhand in het Verbond iets betekenen, o, nog niet veel, maar ieder zal begrijpen dat dit geen haastwerk kan zijn. Naast de geestelijke verzorging in de D.U.W.-kampen, die sinds 1 November door onze vriend Schonk wordt uitgeoefend, komen er steeds meer gemeenschappen, die zich gaan bezig houden met Ziekenhuisbezoek.

We zijn er van overtuigd, dat dit aantal nog zal groeien. Voor wie wel eens in een ziekenhuis heeft gelegen en daar heeft gezien, hoe Katholieken en Protestanten regelmatig bezoek krijgen van hun Geestelijke Verzoorgers, is het geen vraag of dit werk belangrijk is. Het is daarom noodzakelijk, dat ook de gemeenschappen waar men dit werk nog niet verricht er over gaan nadenken. Men moet niet te vlug beginnen, zo ergens dan is op dit terrein dilettantisme een gevaarlijk ding. Als men er wat voor gevoelt dit werk te beginnen, laat men zich dan in verbinding stellen met ons Centraal Bureau, we kunnen er dan samen eens over praten, hoe het het best kan worden aangepakt. Vanzelfsprekend speelt het beschikbaar zijn van de voor dit werk geschikte mensen een heel belangrijke rol.

Het eerste Militaire Tehuis

Op 8 November is het eerste Militaire Tehuis geopend van het Thuisfront Humanitas. In Amersfoort. Dat is zeker een gelukwens waard. Natuurlijk grieft het ons, dat het nog steeds niet mogelijk is, dat de Geestelijk Verzoorgers van het Humanistisch Verbond hun kans krijgen in de kazernes. We zien dit als een achteruitzetting van het Humanistische volksdeel, waarvoor o.i. geen deugdelijke argumenten zijn aan te voeren. Des te meer verheugt het ons, dat het mogelijk is gebleken in Amersfoort te komen tot een stuk verzorgingswerk buiten de kazerne, met de volle medewerking van de plaatselijke militaire en burgerlijke autoriteiten. Dit eerste begin is nog een zeer eenvoudig begin. De openingsavond was echter een goed succes en we hopen, dat hiermede inderdaad een begin zal zijn gemaakt met een veel omvattend werk van goede verzorging van militairen.

H. LIPS.

HENRIETTE ROLAND HOLST-STICHTING

De Henriëtte Roland Holst-Stichting, die ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van Mevr. Roland Holst—van der Schalk in 1948 opgericht werd en zich ten doel stelt kinderen behorende tot de massajeugd een verblijf van kortere of langere duur in de vrije natuur mogelijk te maken door het inrichten van een daartoe geschikt gebouw en terrein, is er in geslaagd het landgoed De Haere op de Veluwe aan te kopen en op 23 December a.s. zal Mevr. Roland Holst dit omdopen tot „Henriëtte Roland Holst-oord” en het officieel openen.

Ter versterking van haar financiële middelen heeft de Stichting een Nieuwjaarskaart uitgegeven met een gedicht van Henr. Roland Holst—van der Schalk, Bemoediging. Deze nieuwjaarskaarten kunnen betrokken worden tegen f 0,25 per stuk bij het secretariaat van de Stichting, Keizersgracht 622, Amsterdam.

Hebt U er wel eens over nagedacht . .

dat ook een abonnement „Mens en Wereld” (f 2,50 per jaar) of een abonnement op „Het Woord van de Week” (per half jaar f 2,—, per jaar f 4,—) een zeer passend *geschenk* kan zijn?

Velen zijn via een abonnement tot het lidmaatschap van ons Verbond gekomen!!

Het Centraal Bureau zal gaarne zorg dragen dat de begunstigde 24 December een exemplaar van het laatst-verschenen nummer ontvangt, alsmede desgewenst, mededeling van wat nog volgen zal.

Eveneens zeer geschikt voor een cadeau — ook aan Uzelf — is onze

WEEKKALENDER

De tekst is weer met zorg gekozen door *H. G. Canne-gieter* en *Dr Garnt Stuiveling*. Het in twee kleuren uitgevoerd schild is van *Dr I. Vijlbrief*. De afwerking is volgens algemeen oordeel veel beter geslaagd dan vorige jaren.

LOOPMARE van November (het blad van de Federatie Amsterdam van ons Verbond) schrijft:

„Zowel aesthetisch als technisch kan deze uitgave de vergelijking met zijn voorgangers glansrijk doorstaan. De tekst is goed, we zijn dat gewend. Hij vormt met z'n blauwe en gele kleuren ook een zeer aantrekkelijk geschenk.

Wij bevelen deze Kalender gaarne aan.”

U hoeft geen „kat in de zak” te kopen. Bij het bestuur van onze Gemeenschappen en Brochurenhandelaars, een zeventig adressen in den lande, en op de Zondag-ochtend-bijeenkomsten, kunt U de kalender eerst bekijken. Netjes en doelmatig verpakt, is de *prijs* f 1,75. Ook franco per post.

H. G. CANNEGIETER

A B C voor Mens en Samenleving

Veertig onderwerpen: Mens en mensengemeenschap. Humanisme en humaniteit. De humane methode. Antipathie. Eigenbelang. Persoonlijkheid. Conventie. Man en vrouw. Oud en jong. Milieu-verschillen. Psychologie. Het gezin. De buurt. De club. De school. Het verkeer. Sport en feestterrein. Koopman en klant. Machthebbers. Automaten. Mens en machine. Mechanisch amusement. De massa. Socialisme. Democratie. Wereldhuishouding. Oorlog en vrede. Politiek. Kunst. De kunstenaar. Geestelijk verkeer. Weerlozen. Anti-socialen. Ethiek. Godsdienst. Leven en dood. Illusie en werkelijkheid. Praten en doen.

82 bladzijden. — Uitgave-prijs f 1,25, thans f 0,50, fr. p. p. f 0,55.

Bijzonder aan te bevelen voor een geschenk is het bekende boekje van

M. G. WARFFEMIUS

„DENKERS EN STRIJDERS

Om de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid

INHOUD: Inleiding — Erasmus van Rotterdam — Dirck Volkerts-zoon Coornhert, strijder voor verdraagzaamheid — Giordano Bruno — Spinoza, zijn leven — Spinoza's leer — Diderot — Jean Jaurès — Leo Polak — Slotwoord en literatuur-opgaven.

Met 7 portretten — 120 blz. — In linnen band — Prijs f 2,50

Er is nog maar een *beperkte voorraad*. Bent U van plan het *toch* eens te kopen, doe het *dan nu!* Er is voorlopig geen sprake van dat het tegen de thans geldende prijs kan worden herdrukt.

Verder vragen wij nog Uw aandacht voor:

WORDEND HUMANISME

INHOUD: *De Griekse Oudheid*, door Dr D. Loenen — *Het Humanisme in de Renaissance*, door Dr J. P. van Praag — *Het Humanisme in de Moderne Wereld*, door Dr O Noordenbos. 62 bladzijden, goed uitgevoerd, f 1,25

Ter vereenvoudiging van onze administratie is het zeer gewenst, bestellingen aan het Centraal Bureau in den regel **CONTANT** te voldoen, per postwissel of giro. Postgiro 3 0 4 9 6 0 t.n.v. Humanistisch Verbond te *Utrecht*, Bleijenburgstr. No. 1.

AURORA

Opgericht
1887

SLUIT ALLE SOORTEN

levens

studie

pensioen

verzekerings

DE BEDRIJFSWINST WORDT VOOR SOCIALE DOELEINDEN BESTEED

Nadere inlichtingen.

N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het
beginsel

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. D E H A A S,
Adm. de Ruyterweg 234, A'dam-W.

THUISFRONT HUMANITAS

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen,
gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, Amster-
dam-C., telefoon: 38583.